

УДК: 7.01 (7.035)

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ НЕОКЛАСИЦИЗМУ В ХУДОЖНІЙ КУЛЬТУРІ У МИСТЕЦТВОЗНАВЧОМУ ДИСКУРСІ

кандидат мистецтвознавства, доцент, Шариков Д.І.

Київська муніципальна академія естрадного та циркового мистецтв,
Україна, Київ

Здійснено критичний аналіз наукових досліджень з неокласицизму в хореографічній культурі. Аналізуються наукові дослідження у галузі неокласицизму в художній культурі, сучасній хореографії, неокласичного балетного театру. Визначаються особливості неокласичних тенденцій, стилістики, естетики притаманних до напрямку і стилістики нової інтерпретації класичних форм у сучасності. Аналізуються вітчизняні та зарубіжні наукові дослідження з музичного мистецтва, літератури, архітектури. Розкривається, естетичний та формально-технічний аспект стилістики неокласики в художній культурі взагалі.

Ключові слова: неокласика, мистецтво неокласицизму, художня культура, неокласичний стиль.

Sharykov Denys Theoretical analysis of classicism in art culture in art criticism discourse / Kyiv Municipal Academy of Variety and Circus Art, Ukraine, Kiev

The article presents a critical analysis of the scientific research on the neoclassicism in art culture and choreography. Analyzes the research in the field of neoclassicism in art culture, modern choreography, and neoclassical ballet. Determined features neoclassical trends, style, aesthetics sane direction and style of the new interpretation of the classic forms of modernity. Analyzes the domestic and foreign research on the art of music,

literature and architecture. It reveals the aesthetic and formal-technical aspect of the neoclassical style in the artistic culture in general.

Keywords: neoclassical, neoclassical art, art culture, neoclassical style.

Постановка проблеми.

Проблема, якій присвячене дослідження, є цікавою тим, вперше в вітчизняному мистецтвознавстві аналізуються дослідження з неокласицизму в художній культурі. Саме, конкретизація і узагальнення неокласичного спрямування у галузі різних мистецтв художньої культури визначила тематику дослідження.

Аналіз досліджень.

Вітчизняні наукові дослідження в області неокласицизму представлені працями О.А. Вешневської, Г.М. Поклонської, В.Я. Реді, І.К. Сацика; Зарубіжні дослідження неокласицизму в літературі й музиці, архітектурі, представлені працями – В.П. Варунца, А.М. Горбачова, М.С. Друскіна, Н.Ю. Молока, Г.І. Ревзіна, Р.В. Шаталіної.

Мета статті.

Метою є – проаналізувати особливості наукових досліджень з неокласицизму в художній культурі.

Завданнями є:

- проаналізувати дослідження науковців з даної проблематики
- визначити характеристику і особливості специфіки неокласицизму художній культурі.

Виклад основного матеріалу.

Розуміння філософії та естетики неокласицизму в хореографічній культурі можливе лише через чітке усвідомлення аналізу неокласицизму в художній культурі.

Дослідження в галузі неокласицизму в художній культурі представлені у великому обсязі здебільшого, в архітектурі, літературі й

музиці. Вивчення неокласицизму в сценічному мистецтві, висвітлені. Однак, цей розгляд стосується виключно неокласичних балетів Ігоря Стравінського в руслі музикознавства, а також окремих представників балетного театру другої половини ХХ століття.

Диференціація наукових досліджень неокласицизму у художній культурі побудована наступним чином: вітчизняні наукові дослідження, які стосувалися аналізу і розвитку неокласицизму в літературі, музиці, архітектурі, представлені працями О.А. Вишневської, Г.М. Поклонської, І.К. Сацика.

О.А. Вишневська у праці «Рецепція античності у творчості неокласиків, акмеїстів, скамандритів» визначила, що античність посідає важливе місце в творчості українських неокласиків. Глибоку і послідовну орієнтацію на античні образи й сюжети помічено в статтях і художніх творах М. Зерова, М. Рильського, П. Филиповича, Ю. Клена. Вони одностайні в сприйнятті античних авторів як майстрів, а їхніх художніх творів – як зразків довершеного мистецтва, яке варте наслідування. Через образи античних героїв-чоловіків неокласики розробляють концепцію людини ренесансно-класицистичного типу. За посередництвом образів античних красунь М. Зеров, М. Рильський, Ю. Клен формують власну естетику, орієнтовану на самодостатність довершеної краси.

Висвітлено, що російські акмеїсти (М. Гумільов, О. Мандельштам, М. Кузьмін) і польські скамандрити (Я. Івашкевич, Ю. Тувім) формують власну концепцію творчості й неокласицистичну естетику, використовуючи античну тематику в художніх творах і літературно-критичних статтях. Уточнено, що неокласики, акмеїсти і скамандрити сформувалися завдяки неокласицистичній стильовій течії модернізму, основою дискурсу якої є антично-ренесансно-класицистична естетика.

Проаналізовано, протистояння класицистів і романтиків XVIII століття і полеміку з неокласицистами й неоромантиками початку XX століття.

Визначено, що антична тематика у творчості неокласиків, акмеїстів і скамандритів – це підґрунтя для формування неокласицистичної естетики і концепції творчості. Розглянуто образи античної міфології, літератури в творчості представників трьох об'єднань, а також окреслено послідовну і завершену концепцію їхньої творчості.

Визначено, що античні поети (Гомер, Овідій, Вергілій, Горацій, Катулл) стають уособленням ідеального митця, а їхні твори – зразками довершеного мистецтва, на яке має орієнтуватися сучасний поет. Звернено увагу на те, що в розроблянні власної естетики широко використовують ідеї античних філософів (Сократа, Платона, Аристотеля, Аристарха).

О.А. Вишнеvsька довела, що *неокласицисти в літературі* (якими були різною мірою українські неокласики, російські акмеїсти, польські скамандрити): відмовились від жорсткої орієнтації на нормативне мистецтво, а також підпорядковувати мистецтво державі. В трактуванні процесу творчості, загалом віддаючи повновладдя розуму, все ж враховували ірраціональні аспекти творчості, усвідомлювали важливість ірраціонального, інтуїтивного у внутрішньому світі митця. У концепції людини почуття обов'язку як визначальна риса позитивної особистості підпорядковується патріотичним почуттям [2, с. 8–14].

Раціоналізовано процес творчості, роблячи його контрольованим на всіх етапах, як і в класицистів. Неокласицисти для мети власної творчості створили довершений «ідеал», бездоганний твір, процес творчості підпорядкували результатіві. Неокласицисти стверджували, що античність – зразкове мистецтво, а процес творчості – навчання у класиків, вивчення зразкових творів, засвоювання правил, копівка й

наполеглива праця. Доводили, що досконалий твір – гармонійний, добірний за змістом, віртуозний за формою. О.А. Вишневська, довела, що а основі поетики неокласицизму – модернізований мимезис Аристотеля.

О.В. Панченко у праці «Неокласичний філософський підхід до розуміння історичного процесу» виявила обмеження і евристичний потенціал філософських парадигм, що визначають функціонування системи сучасного соціально-історичного знання класики, модернізму і постмодернізму.

Сформулювала положення гносеологічного, аксіологічного, естетичного та художнього принципів неокласичного підходу філософського методу: історизм, системність, а також ціннісний універсалізм і його важливі конкретизації – гуманізм і трансценденталізм. Визначила одну з суттєвих характеристик сучасного перехідного етапу соціальної еволюції – дисгармонію взаємодії культурних і цивілізаційних елементів соціокультурних систем. Відобразила неокласичне розуміння конструювання гіпотетичної моделі майбутньої глобальної цивілізації шляхом затвердження універсальних, передусім, етичних та естетичних цінностей і норм у формуванні планетарної свідомості й домінант у художній культурі [6, с. 6–15].

Г.М. Поклонська у праці «Витоки неокласичних тенденцій в архітектурі першої половини ХХ століття (на прикладі творчості архітектора-неокласика І.О. Фоміна)» звернула увагу на те, що поява неокласицизму (як програмного звернення до мистецтва минулого, зокрема до традицій класицизму) на початку ХХ століття зумовлена прагненням спроектувати «вічні» естетичні цінності на тривожні й суперечливі реалії життя.

Вона, звернула увагу на те, що ідейному і формальному ладові існуючих течій, оснований на пошуках відповідності дійсності, у неокласицизмі протистоять ідеальність форм і образів, «незалежних» від конкретно-історичного змісту. Визначила, що творчий шлях Івана Фоміна як неординарної, масштабної постаті, яка жила і працювала в дуже складний, насичений культурними подіями час.

Стверджувала, що він завжди намагався бути в «авангарді» художньої практики, початку в рамках модерна. Потім, очоливши неокласичний напрям, а пізніше, в постреволюційний період, активно намагався відшукати нове втілення класики. Проводячи контекстний аналіз наявних фотографій інтер'єрів робіт Івана Фоміна, дійшла висновку, що неокласичні інтер'єри, мали такі загально-стильові характеристики: тематика неокласичних інтер'єрів протягом усього періоду, як правило, була монументальною; принцип єдності простору, ансамблю, ритмічної організації інтер'єрів, їхньої цілісності, підпорядкування єдиному художньому початку, що стало основною підвалиною неокласиків. Стверджувала, що виховання нового покоління на неокласичних традиціях, переглянутих у призмі сучасних досягнень, є єдиним засобом виходу з кризової ситуації, створеної нині у світі [7, с. 81–95].

В.П. Варунц у праці «Публіцистика І.Ф. Стравінського і С.С. Прокоф'єва як проблема джерелознавства та музикознавства», проаналізував в музикознавчому ракурсі публіцистику І.Ф. Стравінського і С.С. Прокоф'єва, їхні особисті архіви, розглянув питання музичної документалістики з даної проблеми. Порівняв і проаналізував музикознавчі погляди І.Ф. Стравінського і С.С. Прокоф'єва на різні підходи і розвиток російської композиторської школи. Вказав, що музичні композиторські методи до 20–40-х років ХХ

століття вже викристалізувалися в силу підпорядкування неокласицизмові інших стилів і форм власного напрямку.

У праці «Історичний аспект проблеми неокласицизму» визначив, що в музичній стилістиці неокласицизм гармонійно поєднувався і синтезувався з академічною традицією й новітніми інноваціями. Уточнив, що в музиці неокласицизм, на відміну від стилізатора не захоплюється проблемою впізнаваності форми музичної епохи твору, а запозичення прийому для створення нового твору. Тобто відроджувалися музичні прийоми музики Ренесансу, бароко для надання їм сучасного звучання [].

А.М. Горбачов у праці «Неокласичний стиль лірики В.Ф. Ходасевича 1918–1927 років» дав аналіз оцінки лірики В.Ф. Ходасевича в літературно-критичному контексті першої третини ХХ століття. Досліджував особливості неокласичного стилю лірики В.Ф. Ходасевича в руслі філологічного підходу. Охарактеризував лірику В.Ф. Ходасевича і художні способи його вираження. Уточнив стильову своєрідність поетичної картини його світу. Розглянув проблему сюжету в циклах В. Ф. Ходасевича «Шляхом зерна», «Важка ліра», «Європейська ніч» [3, с. 9–14].

М.С. Друскін у праці про «твори Ігоря Стравінського» дав рецензію на наукову роботу А.В. Вульфсона за балетами Ігоря Стравінського «Агон», «Аполлон Мусагет», зокрема проаналізував особливості змістовності в мистецтвознавчому описі балетів, їхню стилістичну і жанрову насиченість. Виділив позитивну особливість у тому, що вдало розкрито хореографічну інтерпретацію в складній неокласичній музиці І. Стравінського. Вказав на важливість і цінність наукової роботи з даної проблематики, а також дав рекомендації для поліпшення досліджень у цьому напрямі [4, с. 124–132].

Н.Ю. Молок у праці «Джон Соун і архітектурні ідеї європейського неокласицизму» розглянув європейську архітектуру другої половини XVIII століття в широкому культурно-інтелектуальному контексті як одну з форм репрезентації нового соціального порядку. Зазначив, що вона є мовою передавання культурних і соціальних знаків з роду філософії.

Уточнив, що усталені стандарти і межі архітектурознавства порушені, в результаті того, що архітектура другої половини XVIII століття стала об'єктом міждисциплінарних досліджень, у яких наперед вийшли низькі соціальні теми – в'язниця, руйнування і кладовище. Довів, що звернення до цих тем їхній комплексний історико-теоретичний аналіз виявляє певну наукову новизну подібних досліджень.

Реконструював ситуацію, де сформувався абсолютно новий тип мислення, яка усвідомила архітектуру як теоретичну дисципліну, і зробив еkleктизм своїм творчим методом, а також виділив історичні корені еkleктики, її витоки. Визначив важливі теми: перша – пов'язана з інтерпретацією однієї з основних проблем в архітектурі другої половини XVIII століття; друга – історичної концепції архітектури [5, с. 12–19].

Отже, аналіз наукових джерел з неокласицизму у художній культурі, а також історичний процес розвитку, модифікації та трансформації класичних тенденцій мистецтва у ретроспективі часу визначає наступне.

Неокласицизм (від *neo*, *neo* – новий) – назва різних художніх явищ останньої третини XIX–XX століть, що тяжіють до класичних традицій античного мистецтва: від архаїки до еллінізму (800–30 рр. до н. е.) – в архітектурі та скульптурі: класичних традицій Ренесансу і нового часу в виражальних засобах архітектури,

скульптури, музики стилістики бароко, класицизму (1580–1830 рр.). Ширше неокласицизм прагне до відродження ідеалів мистецтва попередніх епох [202].

На відміну від «класицистичних вимог, канонів і зразків» доби італійського Ренесансу (1400–1600 рр.) або від французького класицизму (1640–1840 рр.), неокласицизм розглядає античність не як культурний ідеал, а як матеріал для символізації асоціативних варіацій і деконструкції, для відображення сучасних соціокультурних та інтелектуальних проблем.

Сюжети і герої античних міфів, образотворчі форми античного мистецтва, загальні уявлення про античну культуру і цивілізацію в контексті світової історії постають у неокласицизмі як умовний код сучасних культурних рефлексій; архетипічний каркас художньо-філософських ілюзій ХХ століття, культурно-історичне тло вирішування *«вічних проблем людства»* в цілому стрімко і трагічно мінливому світі сучасної культури й цивілізації [313, с. 49–50].

Висновки.

Отже, термін і поняття «неокласицизм» вживається для позначення класичних тенденцій в образотворчому мистецтві й музиці другої половини ХІХ – першої половини ХХ століть. Виникнення неокласицизму зумовлене прагненням протиставити сучасній реальності в художній культурі (передусім модерністським течіям – футуризму, абстракціонізму, кубізму, дадаїзму, сюрреалізму, експресіонізму), з її запереченням академічної традиції, трагізмом і відчуженістю людської особистості, вічні цінності, відродити високий стиль класичного мистецтва. Неокласицизм утверджує ідеальні, позачасові образи, вільні від усього конкретного, викликаного плином реального часу та соціокультурних процесів в історії.

Література:

1. Варунц В.П. Публицистика И.Ф. Стравинского и С.С. Прокофьева как проблема источниковедения и музыковедения: автореф. дис. ... доктора искусствоведения.: спец. 17.00.02 / В. П. Варунц. – М.: Моск. гос. консерватория им. П.И. Чайковского, 1994. – 80 с.
2. Вишневська О.А. Рецепція античності у творчості неокласиків, акмеїстів, скамандритів: автореф. дис. ... канд. філологічних наук: спец. 10.01.05 / О.А. Вишневська. – Т.: Тернопільський держ. пед. ун-т ім. Володимира Гнатюка, 2011. – 16 с.
3. Горбачев А.М. Неоклассический стиль лирики В.Ф. Ходасевича 1918–1927 гг.: автореф. дис... канд. філол. наук: спец. 10.01.01 / А.М. Горбачев. – Ставрополь: Ставрополь. гос. ун-т, 2004. –17 с.
4. Друскин М.С. Собрание сочинений: в 7 томах / ред.-сост. Л.В. Ковнацкая; Рос. ин-т истории искусств; СПбГК. – Т. 4: Игорь Стравинский / М.С. Друскин; ред. кол.: Л.В. Ковнацкая и др. – СПб.: Композитор Санкт-Петербург, 2009. – 584 с.: ил.
5. Молок Н.Ю. Джон Соун и архитектурные идеи европейского неоклассицизма: автореф. дис. ... канд. искусствоведения: спец. 17.00.09 / Н.Ю. Молок. – М.: Гос. ин-т искусствознания, 1997. – 24 с.
6. Панченко О.В. Неокласичний філософський підхід до розуміння історичного процесу: автореф. дис. ... канд. філософ. наук: спец. 09.00.03 / О.В. Панченко. – Х.: Харків. військ. ун-т, 2004. –19 с.
7. Поклонська Г.М. Витоки неокласичних тенденцій в архітектурі першої половини ХХ ст. (на прикладі творчості архітектора-неокласика І.О. Фоміна) / Г.М. Поклонська // Вісник Харків. держ. академії дизайну і мистецтв. – 2004. – № 8. – С. 81–95.

References:

1. Varunc V.P. Publicistika I.F. Stravinskogo i S.S. Prokof'eva kak problema istochnikovedeniya i muzykovedeniya: avtoref. dis. ... doktora

- iskusstvovedeniya.: spec. 17.00.02 / V.P. Varunc. – M.: Mosk. gos. konservatoriya im. P.I. CHajkovskogo, 1994. – 80 s.*
2. *Vishnevs'ka O.A. Recepciya antichnosti u tvorhosti neoklasikov, akmeistiv, skamandritiv: avtoref. dis. ... kand. filologichnih nauk: spec. 10.01.05 / O.A. Vishnevs'ka. – T.: Ternopil's'kij derzh. ped. un-t im. Volodimira Gnatyuka, 2011. – 16 s.*
3. *Gorbachev A.M. Neoklassicheskiy stil' liriki V.F. Hodasevicha 1918–1927 gg.: avtoref. dis... kand. filol. nauk: spec. 10.01.01 / A.M. Gorbachev. – Stavropol': Stavropol'. gos. un-t, 2004. –17 s.*
4. *Druskin M.S. Sobranie sochinenij: v 7 tomah / red.-sost. L.V. Kovnackaya; Ros. in-t istorii iskusstv; SPbGK. – T. 4: Igor' Stravinskiy / M.S. Druskin; red. kol.: L.V. Kovnackaya i dr. – SPb.: Kompozitor Sankt-Peterburg, 2009. – 584 s.: il.*
5. *Molok N.YU. Dzhon Soun i arhitekturnye idei evropejskogo neoklassicisma: avtoref. dis. ... kand. iskusstvovedeniya: spec. 17.00.09 / N. YU. Molok. – M.: Gos. in-t iskusstvoznaniya, 1997. – 24 s.*
6. *Panchenko O.V. Neoklasichnij filosofskij pidhid do rozuminnya istorichnogo procesu: avtoref. dis. ... kand. filosof. nauk: spec. 09.00.03 / O.V. Panchenko. – H.: Harkiv. vijs'k. un-t, 2004. –19 s.*
7. *Poklons'ka G. M. Vitoki neoklasichnih tendencij v arhitekturi pershoi polovini HKH st. (na prikladi tvorhosti arhitekтора-neoklasika I.O. Fomina) / G.M. Poklons'ka // Visnik Harkiv. derzh. akademii dizajnu i mistectv. – 2004. – № 8. – S. 81–95.*